

*PAWEŁ CEJROWSKI*

## **WYBRANE ASPEKTY PRAWA PAŃSTWOWEGO Z ZAKRESU ZARZĄDZANIA PARAFIĄ RZYMSKOKATOLICKĄ W POLSCE**

W 2014 roku mija dokładnie 25 lat od dnia uchwalenia i wejścia w życie ustawy z 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, która to ustawa, wraz z uchwaloną tego samego dnia ustawą o gwarancjach wolności sumienia i wyznania<sup>1</sup>, zapoczątkowała w Polsce proces uchwalania kolejnych aktów prawnych regulujących stosunek Państwa do poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych na nowych zasadach.

W ciągu tego okresu pojawiły się zjawiska i zagadnienia związane ze stosowaniem prawa państwowego w obszarze zarządzania parafią. Warto zatem zasygnalizować niektóre z tych zagadnień, nie ulega bowiem wątpliwości, że parafia, jako podstawowa jednostka organizacyjna Kościoła Katolickiego, dla skutecznego działania powinna być właściwie i sprawnie zarządzana, do czego niezbędna jest odpowiednia wiedza, w tym w dużej mierze fachowa wiedza prawnicza.

Z pojęciem zarządzania spotykamy się praktycznie każdego dnia, wiele bowiem uwagi poświęca się aktualnie zagadnieniom zarządzania przede wszystkim zarządzania podmiotami gospodarczymi, organizacjami, budżetem oraz zasobami ludzkimi.

W naukach o zarządzaniu pojęcie zarządzania jest definiowane jako forma praktycznej działalności, związanej z procesem podejmowania decyzji dotyczących

---

<sup>1</sup> Dnia 17 maja 1989 roku uchwalono pakiet trzech ustaw wyznaniowych, z których obecnie obowiązują tylko dwie: ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (tekst pierwotny Dz. U. z 1989 roku, nr 29, poz. 154, pod pierwotnym tytułem: ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej; tekst jednolity Dz. U. z 2013 roku, poz. 1169 ze zm.) oraz ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (tekst pierwotny Dz. U. z 1989 roku, nr 29, poz. 155; tekst jednolity Dz. U. z 2005 roku, nr 231 poz. 1965 ze zm.). Akt trzeci, ustawa o ubezpieczeniu społecznym duchownych (tekst pierwotny Dz. U. z 1989 roku, nr 29, poz. 156) został uchylony ustawą z dnia 30 października 2002 roku o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (tekst jednolity Dz. U. z 2009 roku, nr 167, poz. 1322 ze zm.).

jak najlepszego wykorzystania posiadanych zasobów rzeczowych, kapitałowych i ludzkich w celu realizacji założonych zadań i zapewnienia stałego rozwoju firmy<sup>2</sup>.

Ricky W. Griffin twierdzi natomiast, że zarządzanie to zestaw działań (obejmujących planowanie i podejmowanie decyzji, organizowanie, przewożenie, tj. kierowanie ludźmi i kontrolowanie), skierowanych na zasoby organizacji (ludzkie, finansowe, rzeczowe i informacyjne) i wykonywanych z zamiarem osiągnięcia zamierzonych celów organizacji w sposób sprawny i skuteczny<sup>3</sup>.

Analiza zagadnienia zarządzania Kościołem Katolickim nasuwa spostrzeżenie, że jego struktura przypomina strukturę międzynarodowej korporacji o zasięgu globalnym, przy czym Kościół wypracował tę strukturę już na przełomie XI/XII wieku, zaś świeckie organizacje gospodarcze stosują ją dopiero od lat pięćdziesiątych XX wieku. W procesie zarządzania Kościołem parafia działa na poziomie operacyjnym, wykonawczym<sup>4</sup>.

W ramach współczesnych teorii z zakresu zarządzania zauważyć można tendencję przenikania się świeckich i religijnych metod zarządzania oraz ich wzajemną implementację do ogólnej teorii przedmiotu<sup>5</sup>. Formułowane są tezy, że „postęp w zarządzaniu wiąże się z rozwojem sfery duchowej, jej umiejętnej implementacji w przestrzeń funkcjonowania organizacji”<sup>6</sup>. Podkreśla się także, że „duchowość może stać się najważniejszym aspektem konkurencyjności”<sup>7</sup> organizacji, który to aspekt należy uwzględniać jako jedną z technik menedżerskich, stosowaną zarówno w organizacjach świeckich, jak też religijnych<sup>8</sup>.

Zasadniczą funkcją parafii jest funkcja sakralno-liturgiczna, obok której, w płaszczyźnie duchowej działania Kościoła wyróżnia się ponadto funkcję duszpasterską, natomiast w płaszczyźnie materialnej działania Kościoła wyróżnia się funkcję oświatową, charytatywną, socjalną i administracyjną (zarządczą) oraz inne<sup>9</sup>. W ramach zaś funkcji administracyjnej na szczególną uwagę zasługują czynności z zakresu zarządzania majątkiem parafialnym, prowadzenie ksiąg pa-

<sup>2</sup> L. H. Haber, *Management. Zarys zarządzania małą firmą*, Wydawnictwo PSB, Kraków 1993, s. 23.

<sup>3</sup> R. W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 6.

<sup>4</sup> Por. J. Wiśniewski, *Wybór lokalizacji parafii rzymskokatolickiej w aglomeracji miejskiej*, Rhetos, Warszawa 2009, s. 85-86.

<sup>5</sup> Por. M. K. Szpakowski, M. Szpakowska, *Kościół katolicki w Polsce na kanwie nauk o zarządzaniu*, w: *Kościół Katolicki w Polsce. Organizacja, zarządzanie, funkcje społeczne*, red. M. Szpakowski, Knowledge Innovation Center Sp. z o. o., Zamość 2013, s. 119.

<sup>6</sup> W. Grygiel, *Modlitwa jako składowa zarządzania*, w: *Nowe tendencje w zarządzaniu*, tom II, red. M. Pawlak, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011, s. 319.

<sup>7</sup> L. Mitroff, E. Denton, *A Spiritual Audit of Corporate America: A Hard Look at Spirituality, Religion and Values*, San Francisco 1999 cyt. za: M. K. Szpakowski, M. Szpakowska, *Kościół katolicki w Polsce...*, s. 79.

<sup>8</sup> M. K. Szpakowski, M. Szpakowska, *Kościół katolicki w Polsce...*, s. 79.

<sup>9</sup> Por. J. Wiśniewski, *Wybór lokalizacji parafii...*, s. 51-84.

rafialnych, księgi inwentarzowej, księgi rozchodu i przychodu, sporządzanie rocznego sprawozdania finansowego do kurii<sup>10</sup>.

Zauważyć należy, iż w ramach funkcji zarządczej parafii, można wyróżnić kilka obszarów, w obrębie których niezbędna jest specjalistyczna wiedza prawnicza, wśród których niewątpliwie najważniejsze znaczenie mają następujące zagadnienia:

1. zarządzanie majątkiem,
2. ochrona zabytków,
3. zatrudnianie pracowników,
4. administrowanie danymi osobowymi,
5. prowadzenie działalności gospodarczej.

W ramach wyróżnionych wyżej obszarów omówione zostaną wybrane zagadnienia prawne z zakresu prawa państwowego, których znajomość jest niezbędna do należytego zarządzania parafią.

Prawo państwowe nie formułuje własnej definicji parafii, odwołując się wprost do prawa wewnętrznego Kościoła. Tu natomiast podstawowe znaczenie ma Kodeks prawa kanonicznego<sup>11</sup>. Parafia rzymskokatolicka, zgodnie z definicją zawartą w kanonie 515 § 1 Kodeksu prawa kanonicznego jest określoną wspólnotą wiernych, utworzoną na sposób stały w Kościele partykularnym, nad którą pasterską pieczę, pod władzą biskupa diecezjalnego, powierza się proboszczowi jako jej własnemu pasterzowi.

Przepisy ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej przyznają parafii osobowość prawną, rozróżniając przy tym w art. 7 ust. 1 pkt 5 parafię terytorialną (terytorialna jednostka organizacyjna Kościoła) oraz w art. 8 ust. 1 pkt 3 parafię personalną (personalna jednostka organizacyjna Kościoła). Organem zarówno parafii terytorialnej, jak i parafii personalnej jest jej proboszcz lub administrator parafii, stosownie do treści przepisu odpowiednio art. 7 ust. 3 pkt 5 oraz art. 8 ust. 2 pkt 3 ustawy.

## 1. ZARZĄDZANIE MAJĄTKIEM

W obszarze zarządzania majątkiem na pierwszy plan wysuwa się problematyka związana z reprezentacją parafii w stosunkach zewnętrznych, przez co należy rozumieć składanie i przyjmowanie oświadczeń woli w zakresie stosunków cywilnoprawnych z osobami trzecimi.

<sup>10</sup> Tamże, s. 84.

<sup>11</sup> *Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus*, przekład polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski*, Pallotinum, Poznań 1984.

Najwięcej kontrowersji doktrynalnych i jednocześnie trudności praktycznych budzi kwestia skuteczności norm prawa wewnętrznego (kanonicznego) w państwowym porządku prawnym w zakresie reprezentacji. W orzecznictwie sądowym oraz doktrynie prezentowane są różne poglądy co do skuteczności czynności prawnej dokonanej przez organ parafii, jakim jest proboszcz lub administrator, z naruszeniem wymogów określonych w prawie kanonicznym. Świadczą o tym omówione poniżej, wybrane orzeczenia Sądu Najwyższego.

W orzeczeniu z dnia 27 lipca 2000 roku, sygn. akt IV CKN 88/00, Sąd Najwyższy orzekł, iż czynność prawna w postaci umowy kredytu zawarta przez parafię bez zezwolenia właściwego biskupa diecezjalnego jest nieważna, przy czym jako podstawę stosowania prawa kanonicznego przy ustalaniu uprawnień proboszcza wskazał art. 2 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej.

W wyroku z dnia 24 marca 2004 roku, sygn. akt IV CK 108/03, Sąd Najwyższy zmienił poprzedni pogląd odnośnie podstawy prawnej dla stosowania prawa kanonicznego i wskazując na przepisy art. 35 i 38 k.c. uznał, że w zakresie reprezentacji parafii normy prawa kanonicznego powinny być traktowane na równi z ustawami, a tym samym potwierdził, iż kompetencje proboszcza mogą być skutecznie ograniczane zgodnie z prawem kanonicznym, ze skutkiem w prawie powszechnym.

W uchwale z dnia 19 grudnia 2008 roku, sygn. akt III CZP 122/08, Sąd Najwyższy również uznał skuteczność norm prawa kanonicznego w zakresie reprezentacji kościelnej osoby prawnej, którym należy przyznać „rangę statutów”, o których mowa w przepisach art. 35 i 38 k. c. Szczególnie jednakże istotne w tejże uchwale jest to, iż w ocenie Sądu Najwyższego, wymóg uzyskania zgody biskupa diecezjalnego na alienację dóbr kościelnych winien być traktowany jako wymóg zgody osoby trzeciej, a co za tym idzie, czynność prawna dokonana przez reprezentanta kościelnej osoby prawnej bez wymaganego prawem kanonicznym zezwolenia właściwej władzy kościelnej stanowi czynność prawną niezupełną (art. 63 k.c.), a zatem czynność taka jest prawnie nieskuteczna (bezskuteczność zawieszona) do czasu wyrażenia zgody przez kompetentny organ.

Przedstawione powyżej zapatrywania Sądu Najwyższego budzą w doktrynie bardzo ożywione dyskusje i spotykają się zarówno z akceptacją, jak i obszerną krytyką.

Zauważyć przy tym trzeba, iż w ostatnim czasie głosy krytyczne w doktrynie wydają się być przeważające. Prezentowane są poglądy w przedmiocie tego, iż w obecnym stanie prawnym, brak jest podstaw, ażeby normy prawa kanonicznego stosować do określenia zakresu kompetencji proboszcza jako reprezentanta parafii, a tym samym kompetencję proboszcza należy uznać za pełną<sup>12</sup>.

<sup>12</sup> Por. P. Stanisławski, *Proboszcz jako reprezentant parafii rzymskokatolickiej w stosunkach majątkowych*, w: *Prawo państwowe a prawo wewnętrzne związków wyznaniowych, Pamiętnik VII Zjazdu Katedr i Wykładowców prawa wyznaniowego, Gniezno 11-12 IX 2010*, red. K. Krasowski, M. Materniak-

Zasygnalizowana powyżej dyskusja doktryny jest nadal aktualna i budzić może dalsze spory, zważywszy na treść wyroku Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2012 roku, sygn. akt ICSK 451/11, które to orzeczenie dotyczy wprowadzie parafii ewangelicko-augsburskiej, niemniej jednak orzeczenie to podtrzymuje wcześniejsze poglądy Sądu Najwyższego odnośnie do sięgania po prawo wewnętrzne danego kościoła w sytuacji, gdy dana ustawa ustrojowa<sup>13</sup> nie określa uprawnień tych organów ani sposobu reprezentacji. W uzasadnieniu tego orzeczenia Sąd Najwyższy, powołując się na przepis art. 18 ust. 2 ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (tekst jednolity: Dz. U. z 2005 roku, nr 231, poz. 1965 ze zm.), konkluduje iż wobec nieuregulowania w ustawie ustrojowej dotyczącej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego uprawnień organów ani sposobu reprezentacji, zastosowanie znajdzie przepis art. 28 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, który w ustępie 2 zawiera wyraźne odesłanie do prawa wewnętrznego danego kościoła, do którego parafia należy. Tym samym, według Sądu Najwyższego wewnętrzne prawo kościelne, z mocy art. 28 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania pełni taką rolę jak statut, o którym mowa w art. 38 k. c., co w konsekwencji oznacza, iż czynność prawna dokonana wbrew dyspozycji tego przepisu jest nieważna.

Odnosząc powyższe rozważania na grunt praktyki notarialnej i wieczystoksięgowej, należy zauważyć, że przy czynnościach związanych z przenoszeniem własności nieruchomości stosowany jest powszechnie wymóg przedłożenia przez proboszcza zezwolenia biskupa na dokonanie zbycia nieruchomości w zwykłej formie pisemnej<sup>14</sup>. Wykluczyć jednakże nie można, że praktyka ta się może zmienić w kierunku żądania tejże zgody w formie aktu notarialnego, jako następstwo orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 roku, sygn. akt III CZP 122/08 i treści przepisu 63 § 2 k.c.

## 2. OCHRONA ZABYTKÓW

Kościół Rzymskokatolicki jest podmiotem, w posiadaniu którego znajduje się wiele dóbr kultury, nierzadko związanych bezpośrednio z kultem religijnym. Niektóre z nich mają charakter zabytków. Piecza sprawowana nad zabytkami wiąże się z koniecznością przestrzegania określonych przepisów prawa powszechnego.

---

Pawłowska, M. Stanulewicz, *Ars boni et aequi* Przedsiębiorstwo Wydawnicze Michał Rozwadowski, Poznań 2010, s. 199; D. Waleńcik, *Prawo kanoniczne (wewnętrzne) związków wyznaniowych a prawo polskie*, „Przegląd Sądowy” 2013, nr 5, s. 21.

<sup>13</sup> W tym wypadku chodzi o ustawę z dnia 13 maja 1994 roku o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. nr 73, poz. 323 ze zm.).

<sup>14</sup> Por. W. Chmiel, *Obrót nieruchomościami przez parafię rzymskokatolicką*, „Rejent” 2000, nr 6, s. 23.

Przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi regulują przede wszystkim przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku (Dz. U. nr 162, poz. 1568 ze zm.) oraz akty wykonawcze do tej ustawy, które nakładają liczne obowiązki na właścicieli bądź posiadaczy zabytków, w tej liczbie także na parafie. Ustawa ta w przepisie art. 3 pkt 1 definiuje zabytek jako nieruchomość lub rzecz ruchomą ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Przywołana ustawa w przepisie art. 5 ustanawia ogólny obowiązek opieki nad zabytkiem, który ciąży na właścicielu lub posiadaczu zabytku, w szczególności polegający na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku, prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości, popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury. Należy zauważyć, że obowiązek właściciela lub posiadacza zabytku nałożony przywołanym przepisem polega z jednej strony na odpowiednim postępowaniu w stosunku do zabytku, tak aby został zachowany w jak najlepszym stanie, a z drugiej strony na umożliwieniu innym osobom dostępu do danego zabytku, w tym specjalistom, w celu prowadzenia odpowiednich prac przy zabytku<sup>15</sup>.

Jedną z form ochrony zabytków przewidzianych w przepisie art. 7 pkt 1 omawianej ustawy jest wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa, prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Właściciel zabytku nieruchomego, jak również właściciel zabytku ruchomego, a także użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, może wnioskować o wydanie decyzji o wpisaniu takiego zabytku do rejestru zabytków. W odniesieniu do zabytku nieruchomego, a w określonych sytuacjach również w odniesieniu do zabytku ruchomego, decyzja o wpisaniu do rejestru zabytków może być wydana przez organ z urzędu.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa w art. 36 zamknięty katalog czynności, które wymagają uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków: 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru; 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku; 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru; 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru; 5) prowadzenie badań archeologicznych; 6) przemieszcza-

<sup>15</sup> Por. R. Golań, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2004, s. 25.



nie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru; 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje; 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru; 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku; 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów; 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru; 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Analizując orzecznictwo sądów administracyjnych odnoszące się do zabytków sakralnych należy zauważyć, iż znaczna część orzeczeń dotyczy stosowania przepisu art. 71 przywołanej wyżej ustawy. Zgodnie z ust. 1 art. 71 w zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku. Zgodnie natomiast z ust. 2 tego przepisu sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki. Przedmiotem analizy dokonanej przez sądy administracyjne<sup>16</sup> była kwestia, jaki stosunek zobowiązaniowy lub rzeczowy stanowi tytuł prawny obligujący do finansowania prac konserwatorskich, a w okolicznościach danego stanu faktycznego, czy tytuł taki stanowi zawarta przez gminę z parafią umowa użyczenia, na mocy której parafia zobowiązała się zezwolić gminie na bezpłatne używanie nieruchomości oraz zabytków ruchomych kościoła, zaś gmina, do podjęcia starań o uzyskanie środków na renowację, konserwację i roboty budowlane przy kościele oraz do utrzymywania przedmiotu umowy w stanie zgodnym z przepisami ustawy o ochronie zabytków i innych ustaw. Dokonując wykładni przepisu art. 71 przywołanej ustawy sądy wyprowadziły wniosek, iż nie ma znaczenia to, czy tytuł prawny do zabytku wynika z umowy nazwanej, czy też nienazwanej lub jednostronnie lub dwustronnie zobowiązującej, istotne jest jedynie, by treść stosunku zobowiązaniowego do sprawowania opieki nad zabytkiem była zgodna z art. 71 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Tym samym ustalenie, iż jednostka samorządu terytorialnego jest stroną skutecznie zawartej i ważnej umowy, której przedmiotem jest określony zabytek, w świetle

<sup>16</sup> Por. np. wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 1 czerwca 2010 roku, sygn. akt II GSK 43/10; wyrok z dnia 22 września 2011 roku, sygn. II GSK 907/10; wyrok z dnia 29 września 2011 roku, sygn. akt II GSK 934/10.

art. 71 ust. 2 przywołanej ustawy, daje jej nie tylko możliwość, ale obliguje do sprawowania opieki nad zabytkiem, również poprzez finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, w ramach zadań własnych jednostki samorządu terytorialnego.

Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z dnia 16 listopada 2012 roku, sygn. akt II OSK 1215/11 zajmował się z kolei zagadnieniem wymiany okien w budynku plebanii, wpisanym do rejestru zabytków, które to prace polegały na wymontowaniu drewnianej stolarki okiennej i zastąpieniu jej stolarką wykonaną z PCV, przy czym prace te dokonane zostały bez wymaganego przepisami prawa pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Zarówno Naczelny Sąd Administracyjny, jak i Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie, od którego wyroku wniesiono skargę kasacyjną, uznały za uzasadnioną decyzję miejskiego konserwatora zabytków, która utrzymana została w mocy przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, nakazującą parafii doprowadzenie budynku plebanii do jak najlepszego stanu w rozumieniu przepisu art. 45 ust. 1 pkt 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, poprzez zamontowanie drewnianej stolarki okiennej na wzór wymontowanej. Sąd uznał tym samym, że w przypadku gdy nie ma możliwości zamontowania tych samych okien, doprowadzenie zabytku do jak najlepszego stanu w rozumieniu przywołanego przepisu oznacza wykonanie okien w sposób uwzględniający walory historyczne obiektu, w tym dotychczasowy ich wygląd z zastosowaniem niezbędnych materiałów (drewna) i technologii, z uwzględnieniem charakterystycznych cech zabytkowego obiektu.

W zakresie odnoszącym się do zabytków sakralnych zapadały również inne orzeczenia sądów administracyjnych, wśród których wartym odnotowania jest wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Bydgoszczy z dnia 13 marca 2013 roku, sygn. akt II SA/Bd 1200/12, dotyczący wymierzenia parafii pieniężnej kary administracyjnej za usunięcie bez wymaganego zezwolenia drzew, co do których spornym w sprawie było, czy były one objęte ochroną konserwatora zabytków, a także wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 9 lutego 2006 roku, sygn. akt II OSK 494/05, dotyczący kwestii odmowy stwierdzenia nieważności decyzji o wpisaniu zespołu kościoła parafialnego do rejestru zabytków, w sytuacji gdy wcześniej wydana została decyzja-pozwolenie na budowę kościoła parafialnego, co wiązałyby się z rozbiórką istniejących obiektów.

Reasumując powyższe wywody, zauważyć należy, że przepisy omawianej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na parafię, jak na każdego innego właściciela czy posiadacza zabytków, liczne obowiązki, których niewykonanie może się wiązać z odpowiedzialnością nie tylko cywilną, czy administracyjną, lecz także karną.



### 3. ZATRUDNIANIE PRACOWNIKÓW

Większość parafii zatrudnia jedną lub więcej osób na podstawie umowy o pracę. Parafia taka staje się tym samym pracodawcą, a zatem stroną stosunku pracy.

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 roku – Kodeks pracy (tekst jednolity: Dz. U. z 1998 roku, nr 21, poz. 94 ze zm.) i inne przepisy prawa pracy przewidują szereg obowiązków pracodawcy związanych z samym zawarciem stosunku pracy, a następnie szereg obowiązków po stronie pracodawcy w trakcie trwania zatrudnienia. Ponadto przepisy te przewidują także liczne wymogi formalne związane z ustaniem stosunku pracy, a nawet obowiązki po ustaniu stosunku pracy. Obowiązki te nie ograniczają się tylko do przepisów prawa pracy, ale mają konsekwencje w przepisach o ubezpieczeniu społecznym oraz przepisach podatkowych.

W trakcie trwania stosunku pracy duże trudności praktyczne sprawiają między innymi kwestie rozliczania czasu pracy pracowników o nietypowym czasie pracy, jakim jest, tytułem przykładu, organista. Organista częstokroć rozpoczyna pracę we wczesnych godzinach rannych, w związku z poranną mszą świętą, a następnie w ciągu dnia nie wykonuje żadnych obowiązków, po czym wykonuje pracę w godzinach popołudniowych i wieczornych. Rodzi to bardzo poważne ryzyko przekroczenia norm czasu pracy i wystąpienia tzw. „nadgodzin”, niezależnie od tego, czy stosowany jest podstawowy system czasu pracy, czy też system skróconego tygodnia pracy lub weekendowy system czasu pracy. Mając na względzie obowiązujące przepisy prawa pracy, w parafiach, w których oprawa muzyczna zapewniana jest na każdej mszy niedzielnej, a także we wszystkie dni powszednie, zarówno rano, jak i po południu, z uwagi na niedopuszczalność zawierania z jedną osobą dwóch umów o pracę na część etatu<sup>17</sup>, najbardziej optymalnym rozwiązaniem wydaje się zatrudnianie dwóch organistów, każdego na część etatu, przy czym jednego świadczącego pracę w ramach swojego wymiaru czasu pracy w godzinach porannych, natomiast drugiego świadczącego pracę w godzinach popołudniowych. Niezależnie od tego, celowe byłoby rozważenie także możliwości zaangażowania organisty na podstawie innej umowy aniżeli umowa o pracę.

Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że z praktycznego punktu widzenia najwięcej trudności nastęrcza kwestia zgodnego z prawem rozwiązania stosunku pracy, bowiem niedochowanie w tym względzie wymogów formalnych skutkować może sporem sądowym.

Należy zauważyć, że kwestie sporne związane z zatrudnieniem organisty występowały już w przedwojennym orzecznictwie Sądu Najwyższego. Tytułem przykładu przywołać można orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 1937 roku, sygn. akt I C 2923/36, w tezie którego sąd ten orzekł, iż nowego pro-

<sup>17</sup> Por. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 1994 roku, sygn. akt I PZP 13/94.

boszcza nie obowiązuje zawarta przez jego poprzednika umowa o pracę z organistą. W orzeczeniu z dnia 11 kwietnia 1938 roku, sygn. akt II C 2570/37, Sąd Najwyższy zajmował się z kolei kwestią odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną pracownikowi przez pracodawcę, powstałą w wyniku zaniedbania obowiązku zgłoszenia pracownika do ubezpieczeń społecznych, uznając iż proboszcz, jako zawiadowca (sic!) powierzonego mu kościoła, nie jest pracodawcą podległych mu pracowników (sług) kościoła (organistów, zakrystianów, dzwonników, grabarzy itp.) i z tego względu nie odpowiada wobec tych pracowników osobiście za szkodę, wyrządzoną im wskutek zaniedbania obowiązku zgłoszenia ich do ubezpieczeń społecznych.

Również w powojennym orzecznictwie Sądu Najwyższego odnaleźć można orzeczenia dotyczące stosunków pracy zawieranych przez parafie z organistami. Przykładowo w uzasadnieniu wyroku z dnia 22 września 2000 roku, sygn. akt I PKN 40/00, mocą którego oddalona została kasacja powoda w sprawie o przywrócenie do pracy przeciwko parafii rzymskokatolickiej, w której powód był zatrudniony na podstawie umowy o pracę w charakterze organisty. Parafia rozwiązała stosunek pracy bez wypowiedzenia. Sąd Najwyższy uznał za bezzasadne twierdzenie powoda, że w sprawie miał zastosowanie przepis art. 52 § 3 kodeksu pracy, przewidujący udział zakładowej organizacji związkowej przy podejmowaniu przez pracodawcę decyzji w sprawie rozwiązania stosunku pracy, z tego względu, iż w danym przypadku nie działała w zatrudniającej powoda parafii jakakolwiek organizacja związku zawodowego, bowiem diecezjalna komisja organistowska nie jest taką organizacją, natomiast uzyskanie przez proboszcza opinii rady duszpasterskiej wynikało z umowy o pracę.

#### 4. ADMINISTROWANIE DANymi OSOBOWymi

W działalności parafii niezbędne jest zbieranie i przetwarzanie danych osobowych, dotyczących wiernych. Nie można tu mówić o całkowitej dowolności, gdyż dane te podlegają ochronie prawnej. Prawo do ochrony danych osobowych stanowi emanację prawa do prywatności, wyrażonego w art. 47 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. nr 78, poz. 483 ze zmianą), a uszczegółowione w art. 51 Konstytucji.<sup>18</sup> Przepisy ustawy o ochronie danych osobowych (tekst jednolity Dz. U. z 2002 roku, nr 101, poz. 926 ze zm.) oraz przepisy wydane na jej podstawie stanowią kompleksową regulację, dotyczącą przede wszystkim gwarancji prawnych prawa do ochrony danych osobowych. Przepisy te znajdują swoje zastosowanie także do parafii, która jako administrator

<sup>18</sup> Por. J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, *Ochrona danych osobowych. Komentarz*, Wydanie V, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011, s. 287-297.

danych osobowych w rozumieniu ustawy, przetwarza dane osobowe, w zakresie czego ciąży na parafii liczne obowiązki. Analizując kwestię ochrony danych osobowych przez instytucje kościelne należy także wspomnieć o Instrukcji opracowanej przez Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych oraz Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski z dnia 23 września 2009 roku „Ochrona danych osobowych w działalności Kościoła Katolickiego w Polsce”<sup>19</sup>.

W rozumieniu ustawy o ochronie danych osobowych, danymi osobowymi są wszelkie informacje dotyczące zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osoby fizycznej. Przetwarzanie danych w rozumieniu tej ustawy oznacza jakiegokolwiek operacje wykonywane na danych osobowych, takie jak zbieranie, utrwalanie, przechowywanie, opracowywanie, zmienianie, udostępnianie i usuwanie, a zwłaszcza te, które wykonuje się w systemach informatycznych. Administratorem danych osobowych, zgodnie z przepisem art. 7 pkt 4 omawianej ustawy jest podmiot decydujący o celach i środkach przetwarzania danych osobowych, którym także jest, zgodnie z treścią punktu 2 część II wyżej opisanej Instrukcji, Kościół Katolicki, reprezentowany przez właściwe organy, np.: biskupów czy proboszczów oraz instytucje współpracujące z Kościołem (np. fundacje, stowarzyszenia, wydawnictwa itp.).

Obowiązki administratora danych osobowych można podzielić na obowiązki o charakterze informacyjnym, względem osób których dane są przetwarzane, obowiązki rejestracyjne oraz obowiązki dotyczące zabezpieczenia danych<sup>20</sup>.

Na podstawie przepisów ustawy o ochronie danych osobowych można rozróżnić przetwarzanie danych osobowych „zwykłych”, do czego, zgodnie z przepisem art. 23 ust. 1 wymagana jest zgoda osoby, której dane dotyczą lub przepis prawny. Przepisy przywołanej ustawy pozwalają wyróżnić także kategorię danych osobowych wrażliwych (sensytywnych), wśród których między innymi znajdują się dane ujawniające przekonania religijne i przynależność wyznaniową. W zakresie danych osobowych wrażliwych omawiana ustawa w przepisie art. 27 ust. 1 ustanawia ogólny zakaz przetwarzania tych danych, dopuszczając jednocześnie enumeratywnie wyliczone wyjątki od tego zakazu. Ogólnie rzecz ujmując zauważyć należy, że przywołana ustawa czyni pewne wyjątki w odniesieniu do kościołów i związków wyznaniowych w stosunku do ogólnych uregulowań zawartych w ustawie. Między innymi ustawa dopuszcza przetwarzanie przez te podmioty danych sensytywnych, o ile jest to niezbędne do wykonywania statutowych zadań kościołów i innych związków wyznaniowych i pod warunkiem, że przetwarzanie danych

<sup>19</sup> Konferencja Episkopatu Polski, *Ochrona danych osobowych w działalności Kościoła Katolickiego w Polsce. Instrukcja opracowana przez Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych oraz Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski*, z dnia 23 września 2009 roku, Akta Konferencji Episkopatu Polski nr 16/2009, s. 53-59.

<sup>20</sup> M. Czelny, *Ochrona danych osobowych w działalności Kościoła Katolickiego w Polsce*, Studia z Prawa Wyznaniowego, tom 14, 2011, s. 256.

dotyczy wyłącznie członków tychże organizacji lub instytucji albo osób utrzymujących z nimi stałe kontakty w związku z ich działalnością i zapewnione są pełne gwarancje ochrony przetwarzanych danych. Ponadto kościoły lub związki wyznaniowe o uregulowanej sytuacji prawnej, a takim jest Kościół Katolicki, zwolnione są z obowiązku rejestracji zbioru danych osobowych dotyczących osób do nich należących, przetwarzanych na ich potrzeby. Jednocześnie w odniesieniu do tych zbiorów Generalnemu Inspektorowi Ochrony Danych Osobowych nie przysługują niektóre z jego uprawnień, w tym między innymi prawo do wydawania decyzji administracyjnych i rozpatrywania skarg w sprawach wykonania przepisów o ochronie danych osobowych, a także ograniczone zostało w sposób znaczny prawo kontroli, w tym wyłączone zostało prawo wstępu do pomieszczeń, w którym przetwarzane są dane osobowe, prawo wglądu do wszelkich dokumentów, przeprowadzania oględzin urządzeń, nośników oraz systemów informatycznych służących do przetwarzania danych, zlecenia ekspertyz i opinii. Podkreślić jednakże należy, że Generalnemu Inspektorowi Ochrony Danych Osobowych przysługuje prawo do żądania złożenia pisemnych lub ustnych wyjaśnień oraz prawo do wzywania i przesłuchiwania osób w zakresie niezbędnym do ustalenia stanu faktycznego.

Zauważyć także trzeba, iż w przypadku, gdyby przetwarzane były przez parafię dane osób niebędących członkami Kościoła Katolickiego, to tego rodzaju zbiory powinny być zgłoszone do rejestracji<sup>21</sup>.

W ostatnim czasie pojawiły się liczne orzeczenia sądów administracyjnych dotyczące przetwarzania przez parafie danych osobowych zarówno osób, które wystąpiły z Kościoła Katolickiego z zachowaniem wewnętrznych procedur przewidzianych dla tego aktu, jak i osób, które występując z Kościoła nie dopełniły tych procedur, a zatem z perspektywy prawnokościelnej nie wystąpiły z niego skutecznie. Tytułem przykładu pierwszego rodzaju spraw, przywołać można wyrok z dnia 22 marca 2013 roku, sygn. akt I OSK 597/12, mocą którego Naczelny Sąd Administracyjny oddalił skargę kasacyjną Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych od wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 7 grudnia 2011 roku, sygn. akt II SA/Wa 1560/11, mocą którego Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie, uchylił decyzje Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych i nakazał załatwić sprawę osoby, która oficjalnie wystąpiła z Kościoła i żąda usunięcia swoich danych z baz kościelnych. Podkreślić należy, że w sprawie uznano za bezsporne, że wnioskodawca wystąpił z Kościoła Katolickiego, a ustalenie to oparto na piśmie proboszcza parafii, z którego wynikało, iż osoba ta nie figuruje w kartotekach parafialnych, a nadto wnioskodawca dołączył świadectwo chrztu wydane przez parafię, z którego wynikało, iż wystąpił z Kościoła. Tym samym sądy obu instancji uznały za wadliwą decyzję Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych utrzymującą w mocy wcze-

<sup>21</sup> Por. tamże, s. 255.

śniejszą decyzję tego organu w przedmiocie umorzenia postępowania na podstawie art. 105 § 1 k.p.a. oraz art. 22 i art. 43 ust. 2 ustawy o ochronie danych osobowych. Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych stał bowiem na stanowisku, iż zgodnie z art. 43 ust. 2 ustawy w stosunku między innymi do zbiorów, o których mowa w ust. 1 pkt 3, a zatem dotyczących osób należących do kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej, przetwarzanych na potrzeby tego kościoła lub związku wyznaniowego, nie przysługują temu organowi uprawnienia określone w art. 12 pkt 2, art. 14 pkt 1 i 3-5 oraz art. 15-18 ustawy o ochronie danych osobowych, a nie ma on zatem prawa wydawania decyzji administracyjnych ani rozpatrywania skarg w sprawach wykonania przepisów o ochronie danych osobowych, ma jedynie prawo kontroli zgodności przetwarzania danych z przepisami o ochronie danych osobowych. Zasadniczy problem w sprawie sprowadzał się zatem do rozstrzygnięcia kwestii procesowej, a mianowicie czy Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych na gruncie stanu faktycznego ustalonego w sprawie mógł umorzyć postępowanie powołując się na art. 43 ust. 2 ustawy o ochronie danych osobowych. Naczelny Sąd Administracyjny doszedł do wniosku, iż umorzenie postępowania z uwagi na jego bezprzedmiotowość byłoby prawidłowe, gdyby strona była członkiem kościoła, a jej dane byłyby przetwarzane na potrzeby tego kościoła, w rozpoznawanej jednakże sprawie sytuacja była jednak odmienna, bowiem wnioskodawca wystąpił z Kościoła Katolickiego i jest to fakt bezsporny. W takim przypadku dane osobowe wnioskodawcy nie są danymi osoby należącej do kościoła i wyłączenie uprawnień Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych, w oparciu o przepis art. 43 ust. 2 ustawy o ochronie danych osobowych, nie ma miejsca. To z kolei oznacza, że nie było podstaw do umorzenia postępowania jako bezprzedmiotowego, z powołaniem się na art. 43 ust. 2 ustawy.

Przykładem orzeczenia dotyczącego przetwarzania danych osobowych osoby, co do której zaistniał w sprawie spór, czy osoba ta skutecznie wystąpiła z Kościoła Katolickiego, przywołać można wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 21 lutego 2014 roku, sygn. akt I OSK 2056/12. We wcześniejszym toku sprawy prowadzonej najpierw przez Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych, skarżący zarzucał proboszczowi parafii, iż mimo złożenia przez niego oświadczenia o wystąpieniu z Kościoła Katolickiego nie została o tym fakcie zamieszczona stosowna adnotacja w księdze chrztu. Skarżący wnosił do Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych o wydanie decyzji administracyjnej zobowiązującej proboszcza do sprostowania nieaktualnych danych osobowych. Z wyjaśnień proboszcza parafii skierowanych do organu wynikało z kolei, iż skarżący nie wystąpił formalnie z Kościoła Katolickiego, nie zjawił się w kancelarii parafialnej i nie rozpoczął procedury z tym związanej, określonej przez Konferencję Episkopatu Polski w dokumencie „Zasady Postępowania w Sprawie Formalnego Aktu Wystąpienia z Kościoła” z dnia 27 września 2008

roku. W tym stanie faktycznym Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych wydał decyzję administracyjną, mocą której, na podstawie art. 105 § 1 k.p.a., umorzył postępowanie w sprawie, powołując się na treść przepisu art. 43 ust. 2 ustawy o ochronie danych osobowych w związku z art. 43 ust. 1 pkt 3 tej ustawy, stwierdzając brak swojej kognicji do wydania merytorycznej decyzji administracyjnej w sprawie. Naczelny Sąd Administracyjny, rozpoznając skargę kasacyjną, uchylił wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 20 marca 2012 roku, sygn. akt II SA/Wa 2493/11, którym to wyrokiem oddalona została skarga na decyzję Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych, utrzymująca w mocy własną decyzję tego organu o umorzeniu postępowania. Naczelny Sąd Administracyjny stwierdził, że kwestie związane z wstąpieniem jak i wystąpieniem z danego kościoła lub związku wyznaniowego są ich sprawą wewnętrzną, o ile nie dotyczą uprawnień lub obowiązków danego podmiotu o charakterze zewnętrznym, gwarantowanych przepisami powszechnie obowiązującego prawa, a jako że sprawa dotyczy ochrony danych osobowych oraz wolności sumienia i wyznania, musi zostać oceniona na gruncie przepisów powszechnie obowiązujących i nie stoi temu na przeszkodzie przepis art. 2 ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Rzeczypospolitej Polskiej. Zauważyć należy, że Naczelny Sąd Administracyjny uznał, iż Wojewódzki Sąd Administracyjny nie poddał ocenie oświadczenia o wystąpieniu z Kościoła Katolickiego, a ocena skuteczności oświadczenia była, zdaniem Naczelnego Sądu Administracyjnego, obowiązkiem Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych, jak i sądu, z uwagi na treść art. 43 ust. 2, art. 43 ust. 1 pkt. 3 ustawy o ochronie danych osobowych. Tym samym Naczelny Sąd Administracyjny uznał, że podstawowe znaczenie dla dalszego toku sprawy ma rozstrzygnięcie, czy skarżący należał do Kościoła Katolickiego, i czy można mu przypisać status członka tej wspólnoty, bowiem to ustalenie stanowi punkt wyjścia dla potwierdzenia lub zaprzeczenia kognicji Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych do rozpoznania sprawy. Naczelny Sąd Administracyjny wskazał także, iż przy ponownym rozpoznawaniu sprawy Wojewódzki Sąd Administracyjny winien dokonać jednoznacznej oceny skuteczności oświadczenia skarżącego o wystąpieniu z Kościoła, przy czym powołując się na wcześniejszy wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 18 października 2013 roku, sygn. akt I OSK 1487/12, Sąd ten wskazał, że wyjaśnienia będzie wymagało, czy ocena ta winna zostać dokonana na podstawie przepisów prawa powszechnie obowiązującego; w tym celu konieczne będzie również wyjaśnienie, jakie warunki musi spełnić osoba chcąca wystąpić z Kościoła Katolickiego. Sąd ten podkreślił również, że w świetle art. 53 ust. 1 i 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, każdy obywatel ma prawo wyboru religii i rezygnacji z jej wyznawania.

Powyżej zasygnalizowane kwestie, dotyczące stosowania ustawy o ochronie danych osobowych są o tyle istotne, że budzą częstokroć emocje społeczne, a co



najważniejsze, przepisy tej ustawy zawierają liczne przepisy karne, określające między innymi znamiona przestępstw nielegalnego przetwarzania danych osobowych, udostępnienia danych osobom nieupoważnionym, naruszenia zasad bezpieczeństwa, niezgłoszenia zbioru danych do rejestru, niedopełnienia obowiązku informacyjnego. Warto przy tym zauważyć, iż naruszenie przepisów ustawy może wiązać się nie tylko z odpowiedzialnością karną, ale także administracyjną, cywilną i pracowniczą<sup>22</sup>.

## 5. PROWADZENIE DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ

Przechodząc do zagadnień związanych z prawnymi aspektami prowadzenia działalności gospodarczej przez parafię, należy w pierwszej kolejności odpowiedzieć na pytanie, czy parafia jest przedsiębiorcą w rozumieniu prawa publicznego i w rozumieniu prawa prywatnego.

### 5.1. Definicja przedsiębiorcy w ustawie o swobodzie działalności gospodarczej

Podstawowe znaczenie dla zdefiniowania przedsiębiorcy w prawie publicznym ma definicja zawarta w przepisie art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 2 lipca 2004 roku o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jednolity Dz. U. z 2013 roku, poz. 672, ze zm.), zgodnie z treścią którego przedsiębiorcą w rozumieniu tej ustawy jest osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną – wykonująca we własnym imieniu działalność gospodarczą.

Definicja legalna działalności gospodarczej została zawarta w przepisie art. 2 cytowanej ustawy, zgodnie z treścią, którego działalnością gospodarczą jest zarobkowa działalność wytwórcza, budowlana, handlowa i usługowa oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie kopalin ze złóż, a także działalność zawodowa, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły.

Parafia spełnia kryterium podmiotowe, rodzi się jednak pytanie, czy spełnia kryterium przedmiotowe, a tym samym, czy podejmowaną przez parafię aktywność można zaliczyć do działalności gospodarczej.

### 5.2. Definicja przedsiębiorcy w kodeksie cywilnym

Ustawą z dnia 14 lutego 2003 roku o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. nr 49, poz. 408) wprowadzona została do kodek-

<sup>22</sup> M. Czelny, *Ochrona danych osobowych...*, s. 266.

su cywilnego definicja legalna przedsiębiorcy, którym, zgodnie z treścią dodanego przepisu art. 43<sup>1</sup>, jest osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna, o której mowa w art. 33<sup>1</sup> § 1 prowadząca we własnym imieniu działalność gospodarczą lub zawodową.

Podobnie jak to się ma z definicją zawartą w ustawie o swobodzie działalności gospodarczej, także w odniesieniu do definicji zawartej w kodeksie cywilnym, parafia, jako że posiada osobowość prawną, spełnia kryterium podmiotowe przywołanej wyżej definicji. Powstaje wobec tego pytanie, czy spełnia kryterium funkcjonalne, wskazujące na rodzaj aktywności, jaki charakteryzuje przedsiębiorcę, oraz kryterium podmiotowo-funkcjonalne, wymagające, aby aktywność tę podmiot podejmował we własnym imieniu<sup>23</sup>.

Należy stwierdzić, iż parafia może uzyskać status przedsiębiorcy, zarówno w rozumieniu prawa publicznego, jak i w rozumieniu prawa prywatnego, jeżeli podejmie działalność gospodarczą. Niemniej jednak trzeba zauważyć, iż nie każda parafia działalność taką podejmuje, a tym samym nie każda parafia staje się przedsiębiorcą<sup>24</sup>. Nie ulega także wątpliwości, iż działalność gospodarcza, w przypadku jej podjęcia przez parafię, będzie działalnością akcesoryjną (uboczną).

Szczególne trudności powstają przy określaniu charakteru usług cmentarnych. Tematyka ta doczekała się wielu wypowiedzi orzecznictwa i doktryny. W tezie wyroku z dnia 23 kwietnia 2001 roku, sygn. akt XVII Ama 49/00, Dz. Urz. UOKiK 2001/1/11, Sąd Antymonopolowy stwierdził, że świadcząca usługi cmentarne na administrowanym przez siebie cmentarzu parafia rzymsko-katolicka jest przedsiębiorcą w rozumieniu art. 2 pkt 1 ustawy o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym i ochronie konkurencji, a zatem obowiązana jest prowadzić tę działalność w zgodności z przepisami powołanej ustawy. W uzasadnieniu tego orzeczenia Sąd skonstatował, iż powodowa parafia jest przedsiębiorcą w rozumieniu art. 2 pkt 1 przywołanej ustawy, bowiem świadczy usługi o charakterze użyteczności publicznej. Stanowisko Sądu Antymonopolowego zawarte w przywołanym orzeczeniu spotkało się z krytyką w doktrynie<sup>25</sup>.

Wyżej przedstawiony pogląd został podtrzymany również w treści orzeczenia Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 12 stycznia 2006 roku, sygn. akt XVII Ama 105/04, Dz. Urz. UOKiK 2006/2/28, przy czym trzeba zauważyć, że orzeczenie to dotyczy innej niż parafia osoby prawnej Kościoła Katolickiego,

<sup>23</sup> Por. J. Szwaia, *Pojęcie przedsiębiorcy a instytucja prokury*, w: *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Soltysińskiemu*, red. A. Nowicka, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2005, s. 282 i n.; A. Kidyba, *Prawo handlowe*, wyd. 9, C. H. Beck, Warszawa 2008, s. 17 i n.; M. Etel, *Pojęcie przedsiębiorcy w prawie polskim i prawie Unii Europejskiej oraz w orzecznictwie sądowym*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012, s. 286.

<sup>24</sup> Por. M. Pietraszewski, M. Tyrakowska, *Status kościelnych osób prawnych jako przedsiębiorców*, „Przegląd Prawa i Administracji” tom LXXXIV, Wrocław 2011, s. 261.

<sup>25</sup> Zob. B. Rakoczy, *Glosa do wyroku Sądu Antymonopolowego z dnia 23 kwietnia 2001 roku*, „Przegląd Sądowy” 2004, nr 7-8, s. 271-278.

a mianowicie kościoła rektoralnego. W treści tezy tego wyroku Sąd stwierdził, iż przedsiębiorcami w rozumieniu art. 4 pkt 1 lit. a ustawy antymonopolowej są nie tylko podmioty bezpośrednio świadczące usługi, ale również podmioty organizujące świadczenie usług. Również to orzeczenie spotkało się z krytyką w doktrynie<sup>26</sup>.

W tym miejscu należy podkreślić, iż kwestia nadużywania pozycji dominującej na rynku organizowania usług cmentarnych jest nadal aktualna w decyzjach Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów<sup>27</sup>. W decyzjach tych dość jednolicie przyjmuje się, że uniemożliwianie przez parafię przedsiębiorcom, świadczącym usługi pogrzebowe, wykonywania usług kopania grobów jest nadużyciem pozycji dominującej, co stanowić ma praktykę ograniczającą konkurencję w rozumieniu aktualnie obowiązującej ustawy z dnia 16 lutego 2007 roku o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz. U. nr 50, poz. 331 ze zm.).

Jak już wyżej zauważono, parafie stają się przedsiębiorcami, jeśli podejmują działalność gospodarczą w ramach uprawnień związanych z posiadaniem osobowości prawnej. W takim przypadku nie podlegają wpisowi do rejestru przedsiębiorców<sup>28</sup>. Natomiast, stosownie do treści przepisów ustawy z dnia 13 października 1995 roku o zasadach ewidencji i identyfikacji podatników i płatników (tekst jednolity Dz. U. z 2012 roku, poz. 1314 ze zm.) parafia, będąc podatnikiem lub płatnikiem składek ubezpieczeniowych, podlega obowiązkowi ewidencyjnemu i tym samym ma obowiązek posiadania numeru NIP, który jest identyfikatorem podatkowym. Parafia, jako osoba prawna, podlega wpisowi do krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej, noszącego skróconą nazwę REGON, prowadzonego przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, co wynika z przepisu § 1 pkt 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 lipca 1999 roku w sprawie sposobu i metodologii prowadzenia i aktualizacji rejestru podmiotów gospodarki narodowej, w tym wzorów wniosków, ankiet i zaświadczeń, oraz szczegółowych warunków i trybu współdziałania służb statystyki publicznej z innymi organami prowadzącymi urzędowe rejestry i systemy informacyjne administracji publicznej (Dz. U. nr 69, poz. 763 ze zm.).

Mając na względzie chociażby zarysowane pokrótce powyżej zagadnienia prawne związane z zarządzaniem parafią w obszarze administracyjnym, należy wyrazić przekonanie, iż istnieje wciąż aktualna potrzeba kształcenia zarządzających parafiami, w każdym z obszarów jej działalności. Parafia i jej działanie jest wciąż aktualnym przedmiotem badań różnych dyscyplin naukowych, w tej liczbie także nauk o zarządzaniu organizacją, stąd też wyrażane są poglądy o konieczności

<sup>26</sup> Zob. B. Rakoczy, *Glosa do wyroku Sądu Okręgowego – Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 12 stycznia 2006 roku*, „Rejent” 2007, nr 7-8, s. 211-217.

<sup>27</sup> Zob. np. Decyzja Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów Delegatura w Bydgoszczy z dnia 31 grudnia 2013 roku, nr RBG – 45/2013, [http://decyzje.uokik.gov.pl/dec\\_prez.nsf/0/86C55DAF6EB88D7CC1257C8A00428D30?OpenDocument](http://decyzje.uokik.gov.pl/dec_prez.nsf/0/86C55DAF6EB88D7CC1257C8A00428D30?OpenDocument)

<sup>28</sup> Por. R. Skubisz, M. Trzebiatowski, *Kościelne osoby prawne jako przedsiębiorcy rejestrowi (na przykładzie osób prawnych kościoła katolickiego)*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2002, z. 3, s. 8-21.

ści dokształcania duchownych w takich dziedzinach, jak zarządzanie i ekonomia oraz wprowadzenie do kształcenia seminaryjnego problematyki gospodarczej dotyczącej Kościoła Katolickiego<sup>29</sup>.

W ostatnich latach w szkołach wyższych w Polsce przygotowywane były liczne propozycje utworzenia kierunków pozwalających na kształcenie w zakresie zarządzania instytucjami kościelnymi. Propozycje te skierowane były zarówno do osób duchownych, jak i świeckich. Przykładowo można wskazać, że Wydział Teologiczny na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego przygotował w swojej ofercie studia podyplomowe na kierunku Zarządzanie Podstawowymi Jednostkami Kościelnymi. Studia te w ramach tego uniwersytetu zostały uruchomione na Gdańskim Archidiecezjalnym Kolegium Teologicznym w Gdyni. Celem studiów jest przede wszystkim rozwój indywidualnych umiejętności menadżerskich oraz umiejętności interpersonalnych w zakresie zarządzania podstawowymi jednostkami kościelnymi, a także rozwijanie kompetencji własnych i pracowników, pogłębienie wiedzy z zakresu problematyki duszpasterskiej. Kształcenie z zakresu zarządzania instytucjami kościelnymi oferuje także aktualnie w ramach studiów podyplomowych Katedra Teologii Prawosławnej Uniwersytetu w Białymstoku, kierunek Zarządzanie Parafią i Instytucjami Kościelnymi. Studia te mają pozwolić zdobyć umiejętności w zakresie zarządzania parafią i instytucjami kościelnymi oraz ich funkcjonowania w ramach prawa i społeczności kościelno-państwowych, jak też relacji międzyosobowych i społecznych.

Wskazać należy, iż także inne uczelnie przygotowały ofertę kierunków studiów związanych z zarządzaniem instytucjami kościelnymi, niemniej jednak studiów tych nie uruchomiono z uwagi na zbyt niskie zainteresowanie.

## 6. UWAGI KOŃCOWE

Konkludując, należy podkreślić, iż istnieje wciąż aktualna potrzeba pogłębiania wiedzy z zakresu zarządzania parafią, w tym wiedzy prawnej, bowiem brak tej wiedzy skutkować może i częstokroć skutkuje, określonymi następstwami prawnymi. Wiedza z tego zakresu jest niezbędna osobom zarządzającym parafiami, a także osobom, które osobiście lub w imieniu innych podmiotów dokonują z parafiami różnorodnych czynności prawnych, czy też wydają na wniosek parafii lub kierują wobec parafii decyzje administracyjne.

Nie ulega zatem wątpliwości, że studia z zakresu zarządzania parafią, czy też szerzej – zarządzania instytucjami kościelnymi, winny cieszyć się rosnącą popularnością.

<sup>29</sup> Por. S. Dubiel, *Uprawnienia majątkowe Kościoła katolickiego w Polsce w świetle kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku, konkordatu 1993 roku i ustaw synodalnych*. Wydawnictwo KUL, Lublin 2007, s. 276.

## Bibliografia

Barta J., Fajgielski P., Markiewicz R., *Ochrona danych osobowych. Komentarz*, Wydanie V, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.

Chmiel W., *Obrót nieruchomościami przez parafię rzymskokatolicką*, „Rejent” 2000, nr 6, s. 13-25.

*Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus*, przekład polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski*, Pallotinum, Poznań 1984.

Czelny M., *Ochrona danych osobowych w działalności Kościoła Katolickiego w Polsce*, Studia z Prawa Wyznaniowego, tom 14, 2011, s. 241-268.

Dubiel S., *Uprawnienia majątkowe Kościoła katolickiego w Polsce w świetle kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku, konkordatu 1993 roku i ustaw synodalnych*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007.

Etel M., *Pojęcie przedsiębiorcy w prawie polskim i prawie Unii Europejskiej oraz w orzecznictwie sądowym*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012.

Golat R., *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2004.

Griffin R. W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.

Grygiel W., *Modlitwa jako składowa zarządzania*, w: *Nowe tendencje w zarządzaniu*, tom II, red. M. Pawlak, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011, s. 317-326.

Haber L. H., *Management. Zarys zarządzania małą firmą*, Wydawnictwo PSB, Kraków 1993.

Kidyba A., *Prawo handlowe*, wyd. 9, C. H. Beck, Warszawa 2008.

Konferencja Episkopatu Polski, *Ochrona danych osobowych w działalności Kościoła Katolickiego w Polsce. Instrukcja opracowana przez Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych oraz Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski*, z dnia 23 września 2009 roku, Akta Konferencji Episkopatu Polski nr 16/2009.

Pietraszewski M., Tyrakowska M., *Status kościelnych osób prawnych jako przedsiębiorców*, „Przeгляд Prawa i Administracji”, tom LXXXIV, Wrocław 2011, s. 249-270.

Rakoczy B., *Glosa do wyroku Sądu Antymonopolowego z dnia 23 kwietnia 2001 roku*, „Przeгляд Sądowy” 2004, nr 7-8, s. 271-278.

Rakoczy B., *Glosa do wyroku Sądu Okręgowego – Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 12 stycznia 2006 roku*, „Rejent” 2007, nr 7-8, s. 211-217.

Skubisz R., Trzebiatowski M., *Kościelne osoby prawne jako przedsiębiorcy rejestrowi (na przykładzie osób prawnych kościoła katolickiego)*, „Przeгляд Prawa Handlowego” 2002, z. 3, s. 8-21.

Stanisz P., *Proboszcz jako reprezentant parafii rzymskokatolickiej w stosunkach majątkowych*, w: *Prawo państwowe a prawo wewnętrzne związków wyznaniowych*,

*Pamiętnik VII Zjazdu Katedr i Wykładowców prawa wyznaniowego, Gniezno 11-12 IX 2010*, red. K. Krasowski, M. Materniak-Pawłowska, M. Stanulewicz, Ars boni et aequi Przedsiębiorstwo Wydawnicze Michał Rozwadowski, Poznań 2010, s. 191-200.

Szpakowski M. K., Szpakowska M., *Kościół katolicki w Polsce na kanwie nauk o zarządzaniu*, w: *Kościół Katolicki w Polsce. Organizacja, zarządzanie, funkcje społeczne*, red. M. Szpakowski, Knowledge Innovation Center Sp. z o. o., Zamość 2013, s. 75-112.

Szwaja J., *Pojęcie przedsiębiorcy a instytucja prokury*, w: *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu*, red. A. Nowicka, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2005, s. 281-296.

Walencik D., *Prawo kanoniczne (wewnętrzne) związków wyznaniowych a prawo polskie*, „Przeгляд Sądowy” 2013, nr 5, s. 11-24.

Wiśniewski J., *Wybór lokalizacji parafii rzymskokatolickiej w aglomeracji miejskiej*, Rhetos, Warszawa 2009.

### Streszczenie

Za główne funkcje parafii uważa się zadania duszpastersko-liturgiczne. Jednak stosuje się w niej także świeckie metody zarządzania, do czego wymagana jest znajomość prawa państwowego. W szczególności dotyczy to zarządzania majątkiem, ochrony zabytków, zatrudniania pracowników, administrowania danymi osobowymi i prowadzenia działalności gospodarczej.

Do najważniejszych kwestii związanych z zarządzaniem majątkiem został zaliczony problem skuteczności norm prawa kanonicznego w zakresie reprezentacji. Parafia, występując jako właściciel czy posiadacz zabytków, obciążona jest licznymi obowiązkami dotyczącymi ochrony i opieki nad nimi. Wśród problemów prawa pracy charakterystyczne trudności wywołuje nietypowy czas pracy np. organistów oraz formalne kwestie rozwiązania stosunku pracy. W zarządzaniu danymi osobowymi do parafii stosuje się powszechne zasady ochrony prawnej tych danych, jednakże występują tu pewne wyjątki, a samo zagadnienie budzi silne emocje społeczne. Prowadzenie działalności gospodarczej nie zawsze jest podejmowane przez parafię i z reguły ma charakter akcesoryjny, zatem parafia nie zawsze posiada status przedsiębiorcy i nie podlega obowiązkowi wpisu do rejestru przedsiębiorców, choć podlega obowiązkowi ewidencyjnemu jako podatnik lub płatnik. Szczególne kontrowersje budzi świadczenie usług cmentarnych, traktowanych w orzecznictwie jako działalność świadczona przez przedsiębiorcę, który podlega przepisom antymonopolowym, a może łatwo



je naruszać, gdyż bardzo często parafia może mieć na tym rynku pozycję dominującą.

Artykuł omawia powyższe zagadnienia z perspektywy prawa powszechnego, podkreślając odpowiedzialność cywilną, administracyjną, pracowniczą i karną, ciążącą na parafii jako na podmiocie stosunków prawnych. Jednocześnie zwraca uwagę na niejasności w relacji między prawem kościelnym a prawem państwowym, które są przedmiotem sporów doktrynalnych.

**Słowa kluczowe:** *zarządzanie parafią, prawo kościelne, przedsiębiorstwo, ochrona zabytków, zatrudnianie pracowników, dane osobowe.*

### Summary

#### Selected Aspects of State Law Concerning the Catholic Parish Management in Poland

The main functions of the parish are considered the pastoral ministry and the liturgy. However, secular methods of management are also used, for which knowledge of state law is required. In particular this concerns management of assets, protection of monuments, hiring employees, administrating personal data and running businesses.

Among the most important issues relating to the management of assets is the problem of effectiveness of canon law in the field of legal representation. The parish, acting as the owner or holder of monuments, is charged with numerous responsibilities relating to their protection and care. Problems with labour law which can cause difficulties are atypical working hours e.g. organists and the formal aspects of terminating employment. In the management of personal data, the parish applies universal principals of legal protection of this data. However, there are exceptions here and this question raises strong public emotions. Conducting business activity is not always undertaken by the parish and is usually of secondary importance, thus the parish does not always have the status of an entrepreneur and is not subject to the entry in the registry of entrepreneurs although is subject to the obligation of registration as a tax-payer. There is particular controversy over the provision of cemetery services which is treated in the judicature as a business activity conducted by an entrepreneur who is subject to antitrust laws which can be easily violated as the parish frequently has the dominant position in the market.

This article discusses the aforementioned issues from a universal legal perspective, emphasising civil, administrative, employment and criminal responsibility incurred by the parish as a legal entity. At the same time, the article draws attention

to the ambiguity in relations between canon law and state law, which are the subject of doctrinal disputes.

**Key words:** *parish management, canon law, enterprise, monument protection, hiring employees, personal data*